

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ „ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ”

У статті розглядаються витоки та еволюція розуміння поняття „політичне рішення” в пов’язаності з суспільно-ціннісними аспектами практики здійснення політики в минулому та майбутньому. Проаналізовано систему ціннісного навантаження поняття „політичне рішення”, яка відображає його видозміну, історичне перетворення в процесі конструювання ідеального поняття. Здійснено спроби систематизувати підходи до розгляду процесу прийняття політичних рішень в рамках періодизації розвитку політичної науки.

Ключові слова: політичне рішення, інформаційне суспільство, постмодернізм.

Матвейчук А.О.

ЭВОЛЮЦИЯ ПОНИМАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ „ПОЛИТИЧЕСКОЕ РЕШЕНИЕ”

В статье рассматриваются истоки и эволюция понимания понятия „политическое решение” в связи с общественно-ценностными аспектами практики осуществления политики в прошлом и будущем. Проанализировано систему ценностной нагрузки понятия „политическое решение”, которое отражает его видоизменения, исторические преобразования в процессе конструирования идеального понятия. Предприняты попытки систематизировать подходы к рассмотрению процесса принятия политических решений в рамках периодизации развития политической науки.

Ключевые слова: политическое решение, информационное общество, постмодернизм.

Matviichuk A.

EVOLUTION OF INTERPRETATION OF THE TERM „POLITICAL DECISION”

This article discusses the origins and evolution of the concept the making decision in its connection with social and value aspects of policy practice in the past and future. There is analyzed the system of value containing of the “political decision” concept that reflects its modification, the historic transformation in the process of designing an ideal definition. There is made attempts to systematize the approaches to vision the decision-making process in the frames of periodisation the political sciences.

Key words: political decision, information society, postmodernism.

Політичні рішення завжди відігравали у будь-якому суспільстві ключову роль у ставленні владної системи до зовнішнього середовища, даючи відповідь на суспільні запити, раціоналізуючи та упорядковуючи функціонування основних владних інститутів. Для сучасного суспільства головною функцією, яка забезпечується політичним рішенням, є реалізація актуальних суспільно значимих цінностей. І відповідно, історія суспільних перетворень держави, політичної системи є нічим іншим як послідовністю рішень, які приймаються, та їхніми наслідками. Таким чином, актуальність даної проблеми для

політичної науки є невичерпною з точки зору розробки, дослідження аналізу політики, що здійснюється в державі.

Розглядом прийняття політичних рішень у своїх працях займалися такі дослідники, як Г.Лассуелл, Г.Саймон, Д.Андерсон, Т.Дай, В.Данн, Д.Дерлоу, Г.Колбеч, Л.А.Пал, В.Парсонс, М.Рамеш, Т.Сваті, М.Ендоус, Р.Стенсфілд, Ч.Ліндблом, А.Етціоні, Д.Стоун, І.Дрор, О.Манкур, Д.Веймер, Е.Вайнінг, А.Дегтярьов, Л.Сморгунов, А.Соловйовта ін. Серед вітчизняних дослідників слід відзначити К.Ващенко, В.Горбатенка, О.Кілієвича, Ю.Мірошниченка, А.Пойченка, В.Ребкала, В.Тертички, О.Шаяна.

Мета даної статті – систематизувати підходи до розгляду процесу прийняття політичних рішень в рамках періодизації розвитку політичної науки ХХ століття.

Як зазначає Вейн Парсонс, аналіз прийняття рішень вимагає розуміння, в який спосіб взаємодіють між собою факти та цінності і в який спосіб „переконання”, „ідеї”, „інтереси” з одного боку (у психології відомі як змінні „А” чи система пробудження), взаємодіють з „інформацією”, „фактами”, „реальністю”, (змінні „К” чи когнітивні змінні), і навпаки [1, с.222].

На те, якою ми бачимо реальність процесу прийняття рішень, впливає наше розуміння терміну „рішення”. На думку іншої дослідниці Дебори Стоун у людській практиці є багато способів ухвалення рішень: на основі звички, суспільної традиції, імпульсивного поривання, інтуїції чи зволікання; на основі згоди, доручення, домовленості, клопотання, судового розгляду, голосування чи жеребкування [2, с.185]. Розглядаючи підходи різних авторів, які намагалися розкрити зміст поняття „політичне рішення”, варто відзначити, що ці визначення розкривали зміст поняття крізь систему ціннісних дискурсів, в яких перебували дослідники. Наприклад, М.Дюверже, досліджуючи партійні системи та партії, розглядає політичне рішення як розпорядчу функцію інституту влади. Для Р.Даля та Ч.Лінблома політичні рішення є вибором найкращої альтернативи в умовах інтерпретації владною елітою квоти народної довіри для реалізації власних інтересів. Для Г.Лассуелла це аналіз владних відносин: що і яким шляхом в результаті тих чи інших рішень отримують ті, що панують, і ті, що підкорюються. „Влада є участю у прийнятті рішень: А має владу над В стосовно цінностей К, якщо А бере участь у прийнятті рішень, які впливають на політику В пов’язану з цінностями К” [3, с.160-161]. Політичне рішення в інтерпретації Ж. Д. Дюресселя, який спеціалізувався на теорії міжнародних відносин, – це політична дія поінформованого суб’єкта влади задля реалізації своєї мети в спілкуванні з рівновеликими (за вихідними передумовами) суб’єктами влади інших державних утворень [4].

Інший англійський дослідник Д.Ронг виділяє такі характеристики рішення як інтенціональність, ефективність, асиметрія та рівновага. Також цей автор вважає, що рішення – це прояв сили, маніпуляції і авторитету влади [4].

Р.Роуз вбачає в політичному рішенні стабілізуючий фактор, спроможний, при відповідному застосуванні, гальмувати небажані модерністські тенденції. У такому трактуванні політичне рішення розглядається як інструмент поширення та підтримування традиційних, консервативних цінностей, вірувань, емоцій і як інструмент регулювання ними. Іншими словами, у рішеннях поряд з регулярною функцією спостерігається функція охорони та обмеження у сфері культури та моралі [5].

Американські теоретики управління Б.Леоні і В.Грінвуд ставлять завдання створення загальної всеохопної теорії рішень, де рішення політичне було б частковим випадком.

Отже, політичне рішення це вид політичної діяльності, змістом якого є вмотивоване розв’язання наявної проблеми та організація політичної дії, що спрямована на стабілізацію чи зміну політичної ситуації. Політичне рішення може набувати форму політичної свідомості, використання ритуалу чи традиції, а також закону. Публічний характер рішень є однією з ознак, яка дає можливість відрізнити політичні рішення від не політичних. Ознака публічності рішення, в свою чергу, зумовлена масштабністю наслідків та ціною помилок, яку доводиться сплачувати громадянам та уряду [6, с.28].

Таким чином, розробка та прийняття політичних рішень є механізмом перетворення суспільних вимог у загальнообов'язкові та публічні норми, які регулюють взаємовідносини і визначають розподілення владних ресурсів у суспільстві з метою вирішення значимих політичних проблем [6, с.28]. А в свою чергу теорію прийняття політичних рішень можна визначити за А.А.Деттярьовим, як політико-управлінську науку, яка вивчає на мультидисциплінарній основі механізми та закономірності публічно-державної політики, а також займається розробкою принципів і методів підготовки, прийняття та реалізації державних рішень, що встановлюють політичний курс, у визначених проблемних ситуаціях для науково-інтелектуального забезпечення ефективності державного управління [7, с.62].

В постмодерністських теоріях зазначається, що політичні рішення та події мають локальний характер, нерегулярні, нераціональні та пов'язані із перманентно мінливим лінгвістичним та соціальним контекстом [8, с.16].

Залежно від політичної організації системи, рішення приймаються або як вольовий акт домінуючого політичного суб'єкта або як колективний політико-правовий акт системи політичних інститутів. Рішення може бути актом владної волі лідера, або ж мати форму всезагального закону. Сучасні демократичні інститути влади передбачають прийняття політичного рішення шляхом колективного схвалення. У більшості випадків даний процес визначається багатосуб'єктністю та є багаторівневим.

Розглядаючи сутність кожного з етапів розвитку політичної науки після 1940-х років, зокрема американської, варто зазначити, що відповідно до розробки методологічних постулатів чи то біхевіоралізму, чи то постбіхевіоралізму, системного аналізу, розвитку раціоналістичної економіко-політологічної методології, а останнім часом, аксіологічної модернізації політичної науки, дають підставу зрозуміти парадигми такого процесу як „політичне рішення”.

Як зазначає російський політолог А.І.Соловйов, уперше термін „прийняття рішень” з'явився в 30-ті роки ХХ століття і застосовувався в теорії управління для характеристики децентралізації соціальних та організаційних процесів у працях Ч.Бернарда, Е.Стіна, К.Рідлі, Г.Саймона та інших американських вчених [9, с.332]. Вони виходили з того, що прийняття рішення зводиться до вирішення математичної задачі в отриманні оптимального рішення. Вибір оптимального рішення, згідно з даними теоріями, полягає у здійсненні послідовної процедури визначення та оцінки можливих альтернатив.

Під час аналізу історіографії проблеми було визначено декілька напрямів в теорії прийняття рішень, які наочно демонструють різні підходи до аналізу прийняття рішень. Перший (Дж. фон Нейман, О.Моргенштерн, Д.Шонг, Р.Нойштадт, Д.Уелч, Л. Євланов, та ін.) базується на теорії раціонального вибору. Рішення в даному випадку розглядаються як результат продуманого вибору раціонального суб'єкта. Власне, це було зумовлено поширенням на межі 1950-х – 1970-х років загальної тенденції до раціоналізації всіх сфер наукового знання, зокрема розвитком теорії систем, кібернетики, економіко-математичної методології в соціальних науках, коли з'являлися концепти, в яких політичне рішення і сам процес його прийняття ототожнювалися з раціоналістичною (технократичною) поведінкою людини, де домінуючим був методологічний індивідуалізм, концепція економічної людини, підхід до політики як до обміну.

Другий та третій напрями розглядають процес прийняття рішень з організаційної (Дж.Марч, Г.Саймон, Р.Снайдер, Ч.Бернард, Г.Атаманчук та ін.) та бюрократичної (Г.Аллісон та ін.) точки зору. Згідно з організаційною теорією рішення являє собою результат взаємодії урядових структур, які керуються рутинними процедурами. Тоді як бюрократична теорія розглядає рішення в якості результату компромісу між суб'єктами прийняття рішення, де кожний з них переслідує свої цілі.

Автори моделей сформульованих в рамках когнітивного напрямку (А.Тверські, Д.Каннеман) звертають увагу на те, що в багатьох випадках суб'єкти, які приймають рішення, знаходяться в ситуації браку часу та володіють неповною та обмеженою

інформацією. У 70-80-ті роки ХХ століття розробляється підхід до політичних рішень як до процесу зі сприйняття та аналізу суб'єктом інформації, яка потрапляє у сферу його діяльності. Об'єктивність рішень що приймаються цілком залежить від об'єму та якості інформації, яку отримує суб'єкт. Таким чином, політичне рішення є евристичною діяльністю у виборі кращого варіанту, де ключовими факторами виступають власне суб'єкт та інформаційне середовище, що на нього впливає.

Навіть у прогностичних концепціях майбутнього (Д.Белл, А.Турен, Е.Тоффлер, А. де Бенуа,) проблема розглядається в аспекті створення нових систем прийняття рішень. Так наприклад, французький соціолог Ален Турен у книзі „Постіндустріальне суспільство” (1969) намагаючись розкрити основні характеристики суспільства даного типу, зазначає, що нове суспільство буде формуватися не в результаті історичного розвитку, а в результаті політичних рішень і програм, тому і назву матиме „запрограмоване”. Автор пропонує розглянути постіндустріальне суспільство з точки зору не економічних трансформацій, а соціальних відносин. Таким чином, „запрограмоване суспільство” буде суспільством протесту, уяви, утопії, а також базуватиметься на соціальних конфліктах між апаратом програмування та закличками до творчості [10].

Інший американський дослідник Даніель Белл у статті „Соціальні рамки інформаційного суспільства” (1986) зазначав, що внаслідок активного розвитку кібернетики, теорії прийняття рішень, теорії ігор, були розроблені методики, які дозволяють виробити чіткі правила прийняття рішень або „інтелектуальні технології”, за допомогою яких на місце інтуїтивних суджень ставляться алгоритми. Ці алгоритми будуть матеріалізовані і виражені в комп'ютерній програмі, яка в подальшому зможе бути інструментом управління [11].

Майже одночасно з Д.Беллом свою теорію постіндустріального суспільства розробляв американський футуролог Елвін Тофлер. У своїй роботі „Футурошок” (1971) автор зазначає, що кожна епоха створює власну форму правління, яка обумовлена темпами розвитку та передачі інформації. На думку Е.Тофлера, постійне прискорення політичних, економічних та інформаційних процесів спричинить те, що функції управління та вирішення проблем будуть здійснюватися групами спеціалістів різного профілю, здатних швидко змінюватися та адаптовуватися – бюрократія зміниться на спеціократію [12]. Варто зазначити, що в проекті майбутнього Тофлера посадовці будуть замінені комп'ютерами і автоматизованими системами.

Це пояснюється насамперед тим, що від політичної науки дедалі більше вимагається дати відповідь на запитання: як зробити ефективнішою реалізацію влади, як наблизитися до оптимальності владних відносин, розробити на теоретичному рівні дієві механізми управління суспільством, раціоналізувати здійснення політики в епоху домінування знань, знаків, емоцій.

Поглиблене вивчення політичної влади поступово приводить до розгляду її як участі у прийнятті політичних рішень. Продовжуючи розглядати владу в рамках даного підходу, як участь в прийнятті рішень, американці Р.Снайдер, Б.Сапін, Г.Брак, розробили понятійний апарат політичних рішень. Ними було запропоновано чотири основних поняття аналізу рішень: прийняття рішень, як процес вибору способів діяльності; процес рішення як кінцевий результат усього ходу прийняття рішень; осередок рішень, що його розглядали, як групу тих хто приймає рішення; організаційні системи, тобто групи людей і відносин, а також дій, які з них випливають [3, с.160-161].

Владні моделі розглядають прийняття рішень як те, що формується і визначається структурами влади: інформація, фінансові ресурси, бюрократичні і політичні утворення, групи тиску, а також технічні знання та професіоналізм.

Міркуючи над різними концептуальними підходами до процесу прийняття політичного рішення, можемо узагальнити найбільш перспективні, на нашу думку, та запропонувати власне визначення в дусі існуючих теоретичних розробок. Отже, політичне рішення є результатом процесу вибору з-поміж альтернативних варіантів суб'єктно

детермінованого розвитку ситуації. Повноважні суб'єкти керуються власними міркуваннями реалізації пріоритетних інтересів, виходячи з рівня компетенції та ціннісних установок. Таким чином, проблема прийняття рішення повноважним суб'єктом пов'язана з послідовним вирішенням трьох процесуальних дилем, а саме: 1) узгодження інтересів різних суб'єктів і рівнів; 2) володіння достатньою інформацією та вміння її аналізувати й використовувати; 3) узгодження рішення з релевантними ціннісними системами. Спосіб вирішення кожної з цих дилем і визначає корпоративну, професійну й моральну цінність ухваленого рішення, визначає шанси цього рішення бути ефективно реалізованим на практиці відповідно до задуму та очікувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Парсонс В. Публічна політика: Вступ до теорії й практики / Вейн Парсонс; [пер. з англ.]. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2006. – 549 с.
2. Стоун Д. Парадокс політики. Мистецтво ухвалення політичних рішень / Дебора Стоун. – К.: Видавничий дім „Альтернативи”, 2000. – 304 с.
3. Кухта Б. Політична влада та її рішення / Борис Кухта. – Львів: УПД, 2006. – 240 с.
4. Тіщенко Т. Політичне рішення: процес підготовки і прийняття [Електронний ресурс]/ Т.Тіщенко – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/politpsyhol/r3/3.doc>
5. Шаян О.Л. Розробка та впровадження політичних рішень у демократичному суспільстві: дис. ... канд. політ. наук.: 23.00.02 / О.Л. Шаян. – К.: КНУ імені Т.Шевченка, 2005.
6. Туронок С.Г. Политический анализ: Курс лекций: Учеб. пособие / Станислав Туронок. – М.: Дело, 2005. – 360 с.
7. Дегтярев А.А. Принятие политических решений./ Андрей Дегтярев. – М.: КДУ, 2004. – 416 с.
8. Теория и методы в современной политической науке. Первая попытка теоретического синтеза / [под ред. С.У. Ларсена; пер. с англ.] – М.: РОССПЕН, 2009. – 751 с.
9. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов /А.И. Соловьев. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 559 с.
10. Touraine A. The Post-Industrial Society: Tomorrow's Social History; Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society / Alain Touraine. – New York: Wildwood House. (394)
11. Белл Д. Социальные рамки информационного общества [Електронний ресурс]// Новая технократическая волна на Западе / Д. Белл. – М.: Прогресс, 1986. – С. 330–342 – Режим доступу: <http://alt-future.narod.ru/Future/bell.htm>
12. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО „Издательство АСТ”, 2002. – 557 с.